

မန္တလေး မြေမြှုပ်နှံရေးကြီး

ဦးမောင်မောင်တင် (မဟာဝိဇ္ဇာ)

မန္တလေး မြေမြို့ရိုးကြီး

ဦးမောင်မောင်တင်(မဟာဝိဇ္ဇာ)

မန္တလေးမြေမြို့ရိုးကြီးအကြောင်း အသေးစိတ် သိရှိသူ နည်းကြသည်။ အချို့က ပြင်မြို့ရိုးကြီးတည် လုပ်သည်မှာ သက္ကရာဇ် ၁၂၃၇-ခု၊ နှောင်းတန်ခူးလ(၁၈၇၆ ဧပြီ)အတွင်း မှူးတော် မတ်တော် မြို့စား ရွာစား တို့ကို စရိတ်ငွေတော်ပေး၍ ထုဆယ်တာ ထပ်ပြင်ခြောက်တာ၊ အမြင့်သံတောင် ဆယ်တောင် တည်လုပ်သည်။ မြို့ရိုးကြီးတည်လုပ်သည်မှာ ရွှေတချောင်းအနောက်ဘက် အိမ်ခြေလူနေ စည်ပင်ဖြစ်ထွန်းလျက် စံနေတော်မူ သည့်နန်းမြို့တော်နှင့်ရေကြောင်းမြစ်ကမ်း ခရီးဝေးကွာစေလို၍ တည်တော်မူသည်ဟုဆိုကြသည်။

အမှန်စင်စစ်မှာ ၁၂၃၇ ခုနှစ်၊ ပြင်မြို့ရိုးထပ်မံချဲ့ပြီး တံခါးတော် ၅၇ ရပ်ပြုခြင်း ဖြစ်သည်။ မန္တလေး ပြင်မြို့ရိုးကို လူနေအိမ်ခြေများ၍ ရှေးကပင် သုံးကြိမ်ချဲ့ရကြောင်း ယင်းခဲမောင်မောင်၏ "မန္တလေးတောင်သ မိုင်း"တွင် ဆိုခဲ့လေသည်။ ရှေးမှတ်တမ်းများအရ "သက္ကရာဇ် ၁၂၂၀ ခု၊ တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၇ ရက်နေ့ နံ နက်ညီလာခံကွဲတွင် သံတော်ဆင့်တူအပ်အမိန့်တော်။ ပညာရှိ ကန္တိမြို့ဝန်ဦးစီ၊ ပညာရှိအဝေးကျိဝန်၊ ဆီမီးခုံရွာ စားမဟာနန္ဒသင်္ကြံ၊ မဟာသီရိသင်္ခယာ၊ နာရီတော်မှူး ဒဆင်တဲရွာစား မင်းလှသီရိစည်သူ၊ ကြောစည်ရွာစား နေမျိုးဓမ္မရာဇသင်္ကြံ၊ ပုဏ္ဏားပညာရှိစုန်း မြို့စားမဟာသီရိပဏ္ဍိတဓမ္မရာဇဂုရု၊ သီရိပဏ္ဍိတဓမ္မရာဇဂုရု၊ မဟာ သီရိပဏ္ဍိတဓမ္မရာဇဂုရုတို့ တင်လျှောက်သော ရတနာပုံ မြို့တည်ပြင်မြို့ရိုးကြီး တည်သည့်စာတွင်-

"မန္တလေးရွှေမြို့တော်ကြီး အဝန်း မြို့ရပ်များကို မြို့တော်တာဝန် ၂၇၇၀ နှင့်အစွန်း ၃ တောင်ကို တွက်လျှင် မိုင်ပေါင်းငါးသောင်း၊ ရှစ်ထောင်တရာ၊ ခုနစ်ဆယ့်ကိုးမိုက် ရသည်။ မြို့တော်အုတ်မြစ် ၂ တောင် ၃ မိုက်၊ မြေပေါ် ၁၅ တောင် ၂ မိုက် ၇ သစ်၊ ၂ စု ၁၈ တောင် ၂ သစ်၊ မန္တလေးတောင်ကို အတွင်းသွင်းပြီးလျှင် ပြင်မြို့တော်ကြီးကိုလည်း တံခါးပြတန်ဆောင်း၊ မော်ယွန်းလိုဏ် လေးမျက်နှာတာဝန်းကိုးထောင်၊ ခြောက်ရာ၊ တစ်ဆယ့်တစ်တာ၊ တစ်တောင်လေးမိုက်ကို မိုက်ဖွဲ့လျှင် မိုက်ပေါင်း နှစ်သိန်းတစ်ထောင် တစ်ရာ သုံးဆယ့် လေးမိုက် လေးသစ် ရသည်"ဟုလည်းကောင်း-

"သက္ကရာဇ် ၁၂၂၀-ခု၊ နှောင်းတန်ခူးလဆန်း ၉ ရက် ပြင်မြို့ရိုးကြီးမှာ တင်လွှာအတိုင်းမကျ၊ အကြိမ် ကြိမ် လေးမျက်နှာချဲ့၍ တည်တော်မူသည်"ဟုလည်းကောင်း တွေ့ရသည်။

ထို့ကြောင့်ပင် သက္ကရာဇ် ၁၂၃၃ ခု၊ ကဆုန်လပြည့်ကျော် ၁၁ ရက်(၁၈၇၄ မေ ၃ ရက်)နေ့ထုတ် ရန် ကုန်မြို့ မြန်မာဂေဇက်သတင်းစာတွင် ကုန်သည်အမည်နှင့်သတင်းစာဆရာသို့ပေးရန်စာတွင် "အင်းဝမြို့မြစ် ငယ်ဆိပ်ကမ်းမှအပြန် အမရပူရမြို့ဟောင်းမြောက်ဘက် တက်သေးအင်းအနားတွင် အရှေ့က အနောက်သို့မြေ ကြီးတူး၍ မြေစာကို တန်း၍ပုံလျက်ထားသည့်မြေမြို့ရိုးလုပ်ရန်ကိုကျော်မိ၍ ဖမ်းဆီးတစ်ညနှင့်တစ်ရက် ထိပ် ခတ်ချုပ်ထား၍ အစိုးရ အောက်လူများက ဆင်းရဲသားများအပေါ် နှိပ်စက်ကြောင်း ရေးထားသည်။ မြေမြို့ရိုး မြေပုံသည် များစွာမမြင့်ကြောင်း၊ မြောင်းလည်း များစွာမနက်ကြောင်း၊ မြေပုံတန်းအနီး လမ်းတွင် "မကျော် မနင်းရ"ဟုအတားအဆီးလည်း မရှိ၊ စာပေရေး၍ ပြထားခြင်းလည်း မရှိကြောင်း၊ မန္တလေးတွင် သတိပေးရန် သတင်းစာလည်း မရှိကြောင်း၊ အောက်မြို့ကျေးရွာမှ လူများသို့ မြေမြို့ရိုးလုပ်စရာထားသည်ကို မကျော်ကြ လေနှင့်ဟု သတိပေးခြင်း ဖြစ်သည်။

ရှေးမြန်မာမင်းလက်ထက် ရာဇဝတ်ကြီး ၆ ရပ်တွင် မြေမြို့ရိုးကို ကျော်နင်းသည်မှန်ပါက ရာဇဝတ် ပြစ်မှုဖြစ်သည်။ သက္ကရာဇ် ၁၂၄၀ ခု၊ တော်သလင်းလဆန်း ၇ ရက်နေ့(၁၈၇၈ ခု၊ စက်တင်ဘာလ ၂ ရက်)အင်္ဂ လိပ်အရေးပိုင်က မြန်မာမင်းထံ ပေးစာတစ်စောင်၌ ရွှေမြို့တော်အနောက်မျက်နှာ မြေမြို့တော်ကြီးစံရှည်တံခါး အနီးလမ်းကို ကျော်နင်းသည်ဆို၍ ကင်းတော်သားတို့က ဧရာဝတီကုမ္ပဏီမီးသင်္ဘောကပ္ပိတိန်မစ္စတာဒွိုင်ကို ဖမ်းဆီးထိပ်ခတ်သည့်အမှု ဖြစ်ခဲ့သည်။ စံရှည်တံခါးမှူးငပေါကြွယ်နှင့်ရှေ့ဝင်းအကြပ်ငတုတ်တို့က အမည်မသိ

ကုလား ၁ နှင့်ဝန်ထမ်းသူ ၁ တံခါးတော်လာ၍ သွားလာရာက မသွား၊ တားသည်ကို မရ မြို့ရိုးပေါ်တက်သွား ၍ ခေါ်ယူချုပ်ထားခြင်းကို အင်္ဂလိပ်တို့က မကျေနပ်၍ ဖမ်းဆီးသူအများအား အရေးယူစေသည်။ ၁၂၄၀ ခု၊ တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း ၉ ရက် မြန်မာမင်းမှတ်တော်မူချက်တွင် တံခါးဗိုလ်နှင့်တန်းခေါင်းတို့ကို အရာမှနှုတ်၍ တန်းမှထားစေဟုအမိန့်ချသည်။ ယင်းလဆန်း ၁၃ ရက်နေ့တွင် မြို့ဝန်တို့ လျှောက်တင်စာ၌ စံရှည်တံခါးဗိုလ် နှင့်တန်းခေါင်းတို့အား မှတ်ချက်အရ စီရင်ပြီးကြောင်း တွေ့ရသည်။ ၁၂၄၀ ခုနှစ်တစ်ပိုက်မှာပင် ယင်းသို့အင်္ဂလိပ်အရေးပိုင်၏စွက်ဖက်မှုများ မကြာခဏတွေ့ရသည်။

မန္တလေးမြို့နှင့်စပ်လျဉ်း၍ မန္တလေးမြို့သည် အရှေ့လောင်ဂျီတွဒ် ၉၆ ဒီဂရီ ၀၅ မိနစ်နှင့်မြောက်လတ္တီတွဒ် ၂၀ ဒီဂရီ ၅၉ မိနစ်တို့ဆုံရာ ဧရာဝတီမြစ်အရှေ့ဘက်ကမ်းတွင် ရှိ၍ သက္ကရာဇ် ၁၂၁၈ ခု(သာသနာသက္ကရာဇ် ၁၄၀၀)တွင် မင်းတုန်းမင်း စတည်သည်။ ၁၂၂၁ ခု၊ ကဆုန်လပြည့်ကျော် ၆ ရက်နေ့(၂၃-၅-၁၈၉၅)တွင် "ရတနာပုံရွှေမြို့တော်ကြီး"ဟုမော်ကွန်းတင်သည်။ ရွှေကြိုးသတ်နယ်မြေမှာ တောင်ဘက်ဒုဋ္ဌဝတီမြစ်ငယ်၊ မြောက်ဘက်မတ္တရာမြစ်၊ အရှေ့ဘက် နတ်ထိပ်တောင်ရိုးတန်း၊ အနောက်ဘက် ဧရာဝတီမြစ်ဟု နယ်သတ်မှတ်သည်။ ရွှေကြိုးသတ်နယ်မှာ တောင်မြောက် အလျားမိုင် ၃၀ ခန့်၊ အရှေ့အနောက် အနံ ၈ မိုင်ခန့်ရှိသည်။ ရွှေမြို့တော်နယ်မှ မန္တလေးတောင်ခြေရင်းမှ တောင်ဘက်မဟာမုနိဘုရား၊ အရှေ့ဖက် အောင်ပင်လယ်ကန်ဘောင်၊ မြောက်ဘက် မြေမြို့ရိုး၊ အနောက်ဘက် ဧရာဝတီအထိ ဖြစ်၍ တောင်မြောက် အလျား ၆ မိုင်ခွဲ၊ အရှေ့အနောက် ၄ မိုင်ကျော် ဧရိယာ ၂၅ စတုရန်းမိုင် ရှိသည်။

အုတ်မြို့ရိုးတော်ကြီးကို ကျုံးလေးဘက်ပတ်ရံ၍ တစ်မျက်နှာ တာ ၆၀၀၊ လေးမျက်နှာ ၂၄၀၀ စတုရန်းကျဆောက်သည်။ ကျုံး ၂၂၅ ပေ အနံကျယ်၍ ၁၁ ပေနက်သည်။ မြို့ရိုးအမြင့် မြေပြင်မှ သူရဲခိုထိ ၂၇ ပေ ရှိသည်။ မြို့တွင်း၌ စတုရန်းကွက် ၁၄၄ ကွက်ရှိပြီး အလယ် ၁၆ ကွက်ကို "နန်းမြို့တော်"သတ်မှတ်သည်။ နန်းမြို့တော်ကို သစ်တပ်ကာရံ၍ ဝင်းတော်သစ်တပ်ကို "ကျွန်းလုံးအောင်မြေမြို့တော်"ဟုသမုတ်သည်။ သစ်တပ်ဝင်းတော်အတွင်း ပေ ၆၀ အကွာ ၁၅ ပေမြင့် အုတ်မြို့ရိုးတော် တစ်ထပ်ရှိသေးသည်။

မန္တလေးမြို့လေးပြင်လေးရပ်အဝန်းတွင် ၁၂၂၄ ခု၊ တပေါင်းလပြည့်ကျော် ၄ ရက်(၁၈၆၃ မတ် ၇)နေ့ ၌ လမ်း၊ အိမ်ဝင်းများ အကွက်ချပေးပြီး အရပ် ၅၄ ရပ်ဖွဲ့ကာ အမည်ပေးသည်။ အမရပူရမြို့ဟောင်းမှအမှု ထမ်းများနှင့်ပြည်သူပြည်သားအများ ပြောင်းရွှေ့လာကြသည်။ အမရပူရမြို့ မြေမြို့ရိုးမှာ မြောက်သို့သေနတ် ဝန်ကြီး တူးမြောင်းထိ ဖြစ်သည်။ မဟာမုနိ တမ္ပဝတီတို့မှာ မူလအမရပူရနယ်မြေအတွင်းမှ ပြန်၍ မန္တလေးမြို့ အတွင်းသို့ ထည့်ထားခြင်း ဖြစ်သည်။ ရှေးက အမရပူရမြေပုံ၊ မန္တလေးမြေပုံပုရပိုက်များ ပြန်၍တွေ့ရှိရာ ရပ်ကွက်အမည်များကို အတော်အတန် ဖော်နိုင်သည်။ လူမှုရေးသမိုင်းအတွက် အထောက်အကူရရှိပေသည်။

မန္တလေးမြို့နှင့်ပတ်သက်၍ မန္တလေးရွှေမြို့တော်တံခါး ၁၂ ရပ် တေးထပ်နှင့်တံခါး ၁၂ ရပ် မြို့တည် လင်္ကာကို အလယ်နန်းမတော်ဘုရား စာရေးတော်ကြီး ရှိမ်းမကားရွာစား ရေးခဲ့၍ ရွှေမြို့တော်လေးပြင်ရပ် ကွက် ၅၄ ဌာနလင်္ကာကို ဝက်မစွတ်မြို့စားဝန်ထောက်မင်းက စပ်ဆိုလေသည်။ ဥယျာဉ်တော် ၂၁ ရပ်အ အကြောင်းဘွဲ့ပတ်ပျိုးကို မင်းကြီးမဟာသီရိဇေယျသူဘွဲ့ခံ ညောင်လှမြို့စား နိုင်ငံခြားဝန်ထောက်ဦးချိန်သည် "အမှတ်တော်ရေး"ရာထူးနှင့်ထမ်းရွက်စဉ်က ဖွဲ့ဆိုခဲ့သည်။ ဤသို့ဖြင့် မြို့နှင့်ဆိုင်ရာအမည်များ လွယ်ကူစွာ မှတ် သားကြရသည်။

"မဟာဒေဝရာဇ်၊ နတ်ဖြစ်ရိပ်ငြိမ်၊ တာဝတိန်နှင့်၊ နှိုင်းချိန်ပမာ"အစချီသော ရတနာပုံနေပြည်တော် မန္တလေးမြေမြို့ရိုးကြီး တံခါး ၅၇ ရပ်လင်္ကာကို ပိုက်ကျုံးတံခါးဗိုလ်မောင်ဆိုင်က စပ်ဆိုခဲ့သည်။

ပိုက်ကျုံးတံခါးဗိုလ်၏ လင်္ကာပါသော တံခါး ၅၇ ရပ်သည်ကား-

အရှေ့မျက်နှာမြောက်စွန်မှ တောင်သို့ ၁-လွန်းကြင်၊ ၂-လှိုင်ကျော်၊ ၃-လှိုင်ကျွန်း၊ ၄-လွတ်ကင်း(လွတ်ကင်း)၊ ၅-လှိုင်ကြူ(လွတ်ကူး)၊ ၆-ဦးတိုက်၊ ၇-ဥဒါန်း၊ ၈-ဦးနှိမ်၊ ၉-အောင်နန်း၊ ၁၀-အောင်ထွန်း၊ ၁၁-အောင်ထင်၊ ၁၂-ဥဒည်(ဦးတည်)၊ ၁၃-အောင်ငြိမ်း၊ ၁၄-သာစည်၊ ၁၅-သိမ်းစံ(သိန်းစွာန်)၊ ၁၆-သညာ၊ ၁၇-သာစုံ၊ ၁၈-သူစံ။

တောင်မျက်နှာအရှေ့စွန်မှ အနောက်သို့ ၁-ကြိုင်လှိုင်၊ ၂-ခွန်ယူ၊ ၃-ကောင်းလှိုင်၊ ၄-ကျော်မိုး၊ ၅-ကောင်းမြိုက်၊ ၆-ကဲမြင့်၊ ၇-ကဲမိုး၊ ၈-ရန်နှိမ်၊ ၉-ရန်နှိပ်၊ ၁၀-ရန်နိုင်၊ ၁၁-ရန်နှင့်။

အနောက်မျက်နှာ တောင်စွန်မှ မြောက်သို့ ၁-ထိန်းရ၊ ၂-ထုံးရှည်၊ ၃-မြန်အောင်၊ ၄-မြရိပ်၊ ၅-ဘောင်ရှည်၊ ၆-စံရာ၊ ၇-ပန်းဆက်၊ ၈-တာရိန်၊ ၉-ဂေါဝိန်၊ ၁၀-စံရှည်(စည်ရှည်)၊ ၁၁-ရေစုံ၊ ၁၂-ပိုက်ကျုံး၊ ၁၃-ရှေ့ကြည့်(ရှေ့ကြည်)၊ ၁၄-စက်ရိပ်၊ ၁၅-စံရှား၊ ၁၆-ရဲထင် ရဲတင်၊ ၁၇-ရန်ပြို၊ ၁၈-ရဲထပ်(စွန်ရဲ)။

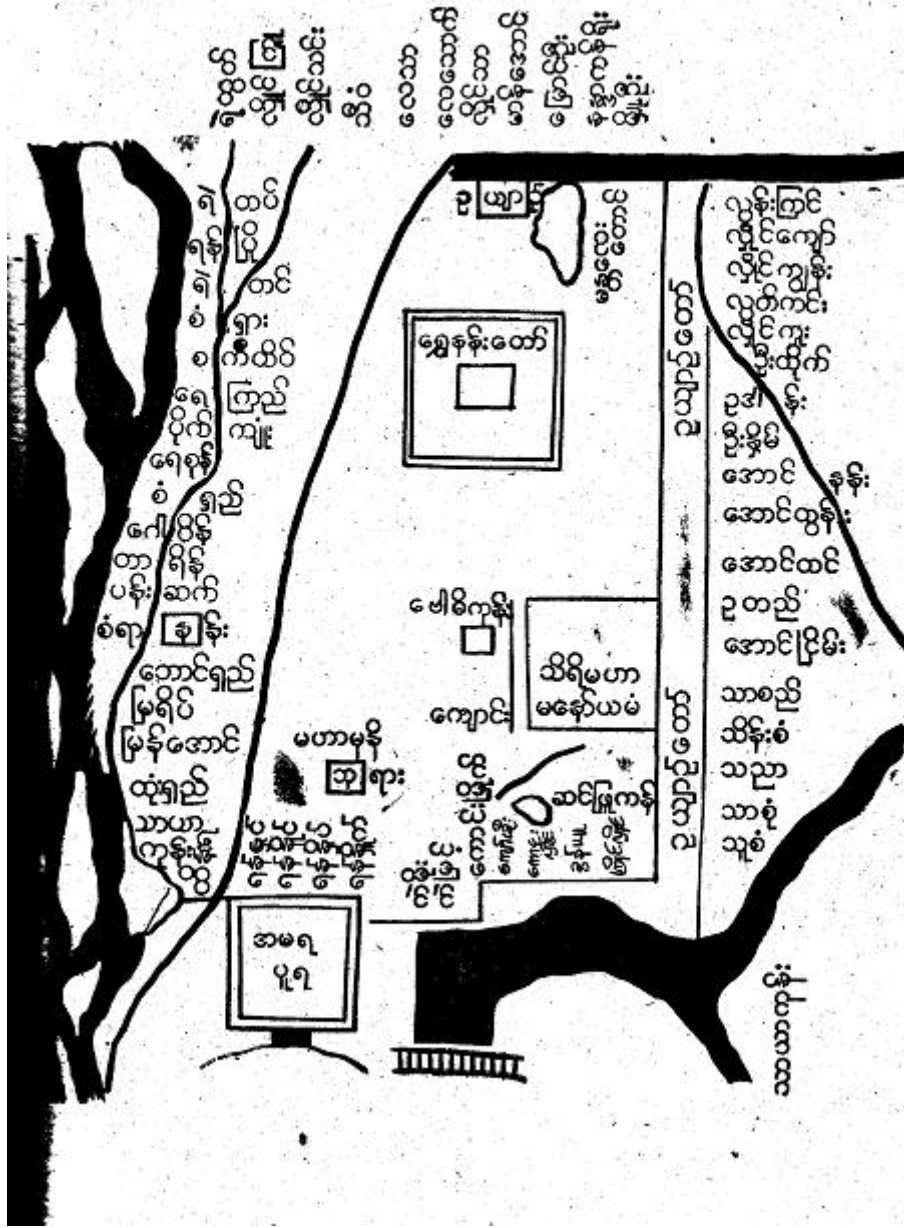
မြောက်မျက်နှာ အနောက်စွန်မှ အရှေ့သို့ ၁-ရဲထွတ်၊ ၂-လှိုင်ကြူ၊ ၃-လှိုင်သင်း၊ ၄-သီဝံ၊ ၅-လေသာ၊ ၆-လေသောက်၊ ၇-လှိုင်သာ၊ ၈-မာန်အောင်၊ ၉-မြောင်းဦး၊ ၁၀-မျိုးဦး(မြို့ဦး)တို့ဖြစ်ကြသည်။

(-)နှင့်ယှဉ်ပြသောအမည်များသည် ယင်းခဲမောင်မောင် ပြုစုသော မန္တလေးတောင်သမိုင်း(၁၂၇၅ ခု၊ တပေါင်းလကွယ်နေ့)အရ မူကွဲဖြစ်သည်။ သို့သော် ဦးဆိုင်၏လင်္ကာက မူမှန် ဖြစ်ပေမည်။ ယင်းခဲမောင်မောင်၏အခေါ်များမှာ အချို့ပြောစကားသံများဖြင့် ပြောင်းထားသည်။

ရွှေပြည်ဆရာကြီးဦးဘတင်ထံမှ ပြင်မြို့ရိုးမြေပုံတွင်လည်း လှိုင်ကြူကို လှိုင်ကူး၊ သီဝံကို သိန်းစံ၊ အောင်ငြိမ်းကို သောင်းငြိမ်းဟူ၍ မူကွဲလျက် ရှိသည်။ ယင်းတံခါးအမည် အခေါ်အဝေါ်များ ယခုအခါ အချို့ကျန်ရှိ၍ အမည်များများ ဝေါဟာရပျောက်လျက် ရှိသည်။ တံခါးအမည်များသည် မြန်မာဆန်၍ မင်္ဂလာရှိသည် အချို့ပါဠိသက်ဝေါဟာရ တွေ့ရသည်။ ရှေးက ၅၇ ရပ်တံခါးများတွင် တံခါးမျိုး၊ တံခါးစောင့်များ ထားရသည်။ ဤသို့ကျန်ရှိသောအမည်များမှာလည်း နီးရာဒေသ၊ ရပ်ကွက်မှအမည်နာမများ ဆင့်ပွားယူထား၍သာ အမည်ကျန်လေသည်။ ဧရာဝတီမြစ်ကမ်းတစ်လျှောက် မြေမြို့ရိုးကို "တာရိုး"ဟုခေါ်ကြသည်။

ပုံစံအားဖြင့် ပန်းဆက်၊ တာရိန်၊ ဂေါဝိန်၊ ပိုက်ကျုံး၊ စက်ထိပ်၊ ရဲတပ်၊ ရဲထွတ် စသည်တို့သည် အရပ်အမည်များဖြစ်ပြီး အချို့မှာ ဧရာဝတီဆိပ်ကမ်းအမည်အဖြစ် တွဲလျက် ကူးပြောင်းနေသည်။ မန္တလေး(အနောက်တောင်)မြို့နယ်ပြည်သူ့အလုပ်သမားကောင်စီကဦးဆောင်၍ "ဂေါဝိန်"အမည်ဖြင့် အလုပ်သမားမဂ္ဂဇင်းကိုပင် ၁၉၇၇ တွင် ထုတ်ဝေသည်။

ဂေါဝိန်၏ ပြုပွတ်စကားအနက်မှာ ပါဠိ ဂေါဝိန္ဒ၊ နွားတို့၏အသျှင် ဗိဿနိုးနတ်ဟူ၍ အဓိပ္ပာယ်ရသည်။ တက္ကသိုလ်မြန်မာအဘိဓာန်အရမှာ မွေးဖွားသောအချိန်၌ ၁၂ ရာသီစက်တွင် ရှိသော ဂြိုဟ်-ဂေါဝိန်ဟုလည်း ရေးကြသည်။ ကိုးခန်းပျို့(၆)တွင် "ဂေါစာ ဂေါဝိန်၊ ဂြိုဟ်သွားချိန်လျက်၊ ဆတ္တိန်ကြင်း၊ နဝင်းကိုးဆစ်၊ တရာရှစ်တွင်"ဟူ၍ သျှင်မဟာရဋ္ဌသာရက ဖွဲ့သည်။ ဂေါစာဂြိုဟ်-ရောက်ဆဲတည်ဆဲဖြစ်သော ဂြိုဟ်(ဂေါစရယ၊ မန္တလေးမြေမြို့ရိုး"ဂေါဝိန်"စကားသည် ယင်းဂြိုဟ်အနက် ဖြစ်ဟန်မရှိချေ။ တစ်နည်းမှာ ကျွန်းကြီးလေးကျွန်းရှိ ရာ၌ (၁)ဇမ္ဗူဒီပါတောင်ကျွန်း၊ (၂)ပြုဗ္ဗဝိဒေဟအရှေ့ကျွန်း၊ (၃)အပရဂေါယာနအနောက်ကျွန်း၊ (၄)ဥတ္တရကုရ မြောက်ကျွန်းဟူ၍ဖြစ်ရာ အနောက်ကျွန်းသည် ဂေါယာန၊ နွားယာဉ်ကို အသုံးပြုသူတို့နေရာအနောက်ကျွန်းဟုလည်း အဆိုရှိကြသည်။ ဂေါယာ-ဂေါယာန် "နေဗိမာန်လည်း၊ တဖန်ယိမ်းယွန်း၊ ဂေါယာန်စွန်းက"ဥတိန်ပျို့နှင့် "နောက်ခွင်ဂေါယာန်ကျွန်းသူဌာန်မှ၊ လုပ်ရန်စုစည်၊ နွားယာဉ်ဖြင့်သာ၊ စေစရာလျှင်၊ အစထွင်၍"ကဗျာဗန္ဓာသာရကျမ်းတို့တွင် အနောက်ကျွန်းကို ပြသည်။

အရှေ့အရပ် မြေမြေရိုးတံခါးအမည်တွင် ဥဒည်(ဥတည်-ဦးတည်)ဟူ၍လည်းရှိရာ အနောက်အရပ်၌ "ဂေါဝိန်တံခါး"အမည်သည်လည်း ဂေါဝိန္ဒ ဂေါယာန(အနောက်ကျွန်း)ဂေါယာန-ဣန္ဒ ဂေါယာန် ဂေါဝိန်၊ အနောက်အရပ်ကို အစိုးရသောတံခါးဟူ၍ ဆင့်ပွားအနက်ဖြင့် ခေါ်ဆိုခဲ့ဟန်ရှိလေသည်။

ဂေါဝိန်တံခါး-ဂေါဝိန်ဆိပ်တွင် နွားတို့၏အသျှင် ဗိဿနိနတ်ကို ရည်စူး၍ အမည်ပေးခြင်းလည်း ဖြစ်ပေမည်။ ဗိဿနိနတ်မင်းကြီးကို ကိုးကွယ်မှုသည် မြန်မာပြည်တွင် အလွန်ရှေးကျခဲ့ပေသည်။ ထို့တူစွာပင် သူရဿတီနှင့်သိဝိနတ်မင်းကြီး ကိုးကွယ်မှုကို တွေ့နိုင်သည်။ ဤဂေါဝိန်ဒေသအနီးမှပင် ဧရာဝတီသင်္ဘောကျင်း တစ်ဝိုက်မှ ဟိန္ဒူတို့ကိုးကွယ်သော ယောနိနှင့်ပုရိသလိင်ကျောက်ပုံများကို တွေ့ရဖူးသည်။ ရှေးက ဟိန္ဒူလူမျိုးများ နေထိုင်သွားသော မြစ်ကမ်းခြေလည်း ဖြစ်သည်။

ရှေးက ဂေါဝိန်တံခါးအဝ၌ ကြီးကျယ်စွာ ဆောက်လုပ်ထားရှိသည့်ဂွမ်းကြိတ်စက်ရုံတော်ကြီးတွင် ငွေတော်ထုတ်ပေးဝယ်ယူရောက်ရှိသည့်ဝါတော်များနှင့်အရာတော် ယာမြေများမှထွက်သည့်ဝါတော်များကို စက်ယန္တရားဖြင့် ဂွမ်းဖြစ်အောင် ကြိတ်လုပ်ရသည်။ ၎င်းရုံတော်ကြီးကို စောင့်နေရသည့်အမှုထမ်း ၅ တို့မှာ တစ်လလျှင် စပါးတော် ၅၅ တင်း သနားတော်မြတ်ခံရသည်။ ဤဂွမ်းရုံတော်ကို အစွဲပြု၍ ဈေးကိုလည်း ဂွမ်းရုံဈေးဟု တွင်ခြင်း ဖြစ်သည်။ (ရွှေနန်းတော်သုံးဝေါဟာရ)။ ၁၈၈၅ ခု၊ နိုဝင်ဘာလ ၂၈ အင်္ဂလိပ်စစ်သင်္ဘောများ ဂေါဝိန်ဆိပ်ကမ်းသို့ ၁၁ နာရီရောက်သည်။ ၁၂၄၇ ခု၊ တန်ဆောင်မုန်းလပြည့်ကျော် ၈ ရက်နေ့တွင် သီပေါဘုရင်နှင့်မိဖုရားခေါင်တို့သည် ဂေါဝိန်ဆိပ်ကမ်းသို့ နွားကသောလှည်းရထားဖြင့် ဆင်းပြီး သူရိယမီးသင်္ဘောဖြင့် နယ်ချဲ့လက်သို့ပါရသည်။

တာရိန်တံခါးသည် ပါဠိသက်စကားဖြစ်၍ အဓိပ္ပါယ်မှာ လ ဖြစ်၏။ (တာရ-ဣန္ဒ-တာရာ-နက္ခတ်-ဣန္ဒ-အစိုးရခြင်း)နတ်သက်တာရိန်၊ ရှုမျှော်ချိန် မာဃိန်သင်းဘောမင်း "ဟု ကဝိလက္ခဏာသတ်ပုံ၌ စပ်ဆိုသည်။ ယခုအခါ တာရိန်အရပ်မှ မန္တလေးမြို့တွင် နာမည်ရသော လမုံကိုပင် တာရိန်မုံဟုခေါ်ကြသည်။ အရပ်အမည်နှင့်မုံအမည် ပန်သင့်လျက်ရှိသည်။

ပန်းဆက်တံခါးသည် စစ်ကိုင်းအရပ်မှ လှေဖြင့် ရောက်လာသောပန်းများ ဆက်ရန် သွင်းဆောင်သော တံခါးဖြစ်သည်။ ရှေးက နန်းတွင်းပန်းခုံတော်အုတ်တိုက်သို့ ပို့ရသည်။ (ပန်းဆက်တံခါးအထွက် ဧရာဝတီမြစ်အရှေ့ဘက်ကမ်းနဖူးတွင် သင်္ဘောတော်များတည်လုပ်ရန်၊ ပျက်လျှင် ပြင်ရန်ဌာနဖြစ်သော ဘွိုင်လာအိုးအကြီးအကျယ်နှင့်စက်ရုံတော်ကြီး တည်ရှိရာ ၎င်းစက်ရုံတော်ကြီးတွင် လုပ်ကိုင်ထမ်းရွက်ရသည့်စက်ရုံအမှုထမ်း ၁၂၇ တို့မှာ တစ်လလျှင် စပါး ၂၈၅၅ တင်း သနားတော်မြတ်ခံရသည်။ အင်္ဂလိပ်မင်းလက်ထက် ဂွမ်းစက်ရုံတော်ကြီးကို ဧရာဝတီသင်္ဘောကုမ္ပဏီက ဝယ်ယူ၍ ဆက်လက်အသုံးပြုခဲ့သည်။ (ရွှေနန်းသုံးဝေါဟာရအဘိဓာန်)။

ပိုက်ကျုံး-ပိုက်ကျုံးတံခါးဗိုလ်မှာ မောင်ဆိုင်ဖြစ်၍ မြေမြို့ရိုးတံခါး ၅၇ ရပ်လင်္ကာ စပ်ဆိုသည်။ "ပိုက်ကျုံးတံခါးအထွက် လက်ဝဲဘက်က ယခုသစ်တောရုံးနေရာတွင် သကြားစက်ရုံတော်ကြီး တည်ရှိသည်။ ၎င်းစက်ရုံတော်မှာ သကြားအများ ချက်လုပ်ရသည်။ ၎င်းစက်ရုံတော်စောင့်အမှုထမ်း ၅ တို့မှာ တစ်လလျှင် စပါးတင်း ၅၅ တင်း သနားတော်မြတ်ခံရသည်။ (ရွှေနန်းသုံးဝေါဟာရအဘိဓာန်)။

မန္တလေးမြေမြို့ရိုးကြီးတစ်ပိုက် ဂေါဝိန်စသော အနောက်တောင်ဒေသသည် ရှေးအထက်ကပင် စက်ရုံအလုပ်ရုံ ဆိပ်ကမ်းအလုပ်သမားများနေထိုင်ရာဒေသ ဖြစ်ပေသည့်အလျောက် ယခု"ဂေါဝိန်"စာစောင်မှာ မန္တလေး(အနောက်တောင်)မြို့နယ် ပြည်သူ့အလုပ်သမားကောင်စီက ဦးဆောင်ထုတ်ဝေသဖြင့် ကြိုဆိုရပေသည်။

ဦးမောင်မောင်တင်(မဟာဝိဇ္ဇာ)

မှတ်ချက်။ ။၁၉၇၇ ခု၊ မေလ(၁)ရက်နေ့၌ ထုတ်ဝေသော ဂေါဝိန်မဂ္ဂဇင်း စာမျက်နှာ(၄၁ မှ ၄၅)ထိ၌ လာရှိသောဆောင်းပါးကို ပြန်လည်၍ စာစီရိုက်ထားခြင်း ဖြစ်ပါသည်။